

אל שלבים חדשים בכלכלתנו

הצורך במשטר של יצוא

נתן בן-נתן

עם עלייתה של הציונות המדינית ירשו הקרנות הלאומיות תפקיד זה של כיסוי הגרעון המשקי הפנימי של הישוב. ואמנם הקדישה הציונות בתקופת עשרים השנה בין 1919—1939 את חלק הארי מאמצעיה ליצירת משק פרודוקטיבי בארץ. באופן זה סללה דרך להון הפרטי שזרם לארץ ושיעורו בתקופה זו הגיע למאה מיליונים לירות בערך. אף על פי שגם ההון הלאומי וגם ההון הפרטי זרמו לארץ לתכלית של בניה וייצור, אין ספק שחלק ניכר מן האמצעים הציבוריים ומן ההון הפרטי הוצא — או „בזבז“ — לכיסוי הצריכה השוטפת, שאין עמה יצירת ערכים משקיים. בתקופת עשרים השנים הנזכרת הובא לארץ, לפי האומדן, סך 130 מיליונים לירות (הון לאומי, הון פרטי והון בין-לאומי). כשני שלישים מן הסכום הזה הושקעו בתעשייה, בחקלאות, בבנייה צבורית ובענפי השקעה אחרים. כשליש מההון שהובא, כלומר כ-40 מיליונים לירה, הוצא לצריכה שוטפת. ארץ ישראל היתה איפוא ארץ אוכלת הונה, לאמור נמנתה עם הארצות שאינן חוסכות, ושסכומי ההשקעות השנתיות שלהן קטנים מסכומי ההון המובאים בכל שנה. בשנת 1939 בלבד עלה הגרעון הפנימי ל-9 מיליון לירות. תקופת מלחמת-העולם השניה חוללה אמנם תמורה חשובה במצב זה. הנה כי כן, בכל אחת משתי השנים 1942 ו-1943 הצליחה ארץ ישראל לחסוך 13 מיליון לירה. בתקופה שבין מלחמת-העולם השניה לבין מלחמת העצמאות חזר המצב לקדמותו. נודה על האמת: הרווחים הגבוהים ושכר-העבודה הגבוה קיימים רק בזכותה זו של עובדה זו שבה טמונה גם סכנת דלדול למשק. אין ספק כי זו היא תוצאת אפיו האנרכי של המשק הקפיטליסטי ותוצאת שיטות ההתייבשות שאינן בנויות על התאמת הצריכה לייצור.

משבר מתמיד זה של חוסר פרודוקטיביות במשק אינו עומד בניגוד לעובדות ההישגים הגדולים בחקלאות, בתעשייה ובבניה. במשבר זה נשתלבו שני המשברים הזמניים והם משבר האינפלציה והמשבר בפריון הייצור. שתי

גורמים חברתיים ותהליכים כלכליים שהם מנוגדים ניגוד עקרוני זה לזה מעצבים כיום את דמות משקנו וקובעים את שלבי המערכה הכלכלית במדינת ישראל. המדיניות הכלכלית של הממשלה אף היא בבואה נאמנה היא לניגודים הפנימיים הטמונים בחובו של משקנו. כמעט עשרה חדשים עברו משעה שהכריזה הממשלה על דרכה במערכה הכלכלית. הגיעה השעה לשקול במאזני ביקורת אובייקטיבית את הישגיה וכשלונותיה של המערכה. זה טבעם של חיים דינאמיים שהם עוברים משלב אל שלב, ואף מימ של דינאמי ודרכי פעולתו כך. השאלה אשר לפנינו היא איפוא: מה הם השלבים החדשים אשר אליהם צריכה לעבור מדיניותה הכלכלית של הממשלה? לצורך הערכה נכונה של ההישגים והכשלונות ולשם קביעת השלבים הבאים עלינו לעמוד תחילה, ולו גם בקצרה, על מהותם של העובדות והתהליכים שמהם נובעים הפרדוקסים שבחיי הכלכלה הישראלית. אכן פרדוקסים אלו ממשיכים חוט של פרדוקסליות על המדיניות הכלכלית של הממשלה.

עובדת-יסוד ראשונה * היא המאזן השלילי בין התצרוכת לבין הייצור בישוב היהודי בארץ. לאמתו של דבר, קיים מאזן שלילי זה כמעט מיום הווסד הישוב בארץ. במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה היתה „החלוקה“ יסוד קיומו של הישוב הדל. התרומות שזרמו מהגולה כיסו את הגרעון שבמאזן הפנימי של הישוב. אכן, ישוב שאינו גדל אלא על ידי תוספת זקנים שעלו לארץ הקדושה לאחרית ימיהם אי אפשר היה לו להתקיים אלא בעזרתן של תרומות ונדבות מן הגולה. בטרם שקעה כליל שמשו של החלוקה עם שחר תנועת ההתיישבות פעלו השקעור תיו של „הנדיב הידוע“ במגמת איזון המשק הפנימי של הישוב והעלאת פריונו. הבארון והשקעותיו ותנועת חובבי ציון ותרומותיה מילאו את תפקיד ההון הלאומי.

* עליה עמדנו במאמר „שלושה משברים ופתור-נם“, „מולד“ כרך ג', חוב' 14, עמוד 71.

מסוכן הוא ביותר בתנאינו או של מחסור במט"ב. דחיית ההשקעות לזמנים של דיפלוציה פעולתה היא להאט את קצב גידולו של כוח-הקנייה שבידי ההמונים ולסייע למלחמה באינפלוציה. דחיית ההשקעות מצמצמת את התביעות להון פנימי הגורמות לעליית הרבית. היא מונעת הרמת שכר-עבודתם של הפועלים המקצועיים. אולם הנסיבות הפרדוקסליות של מצבנו ההיסטורי כפו עלינו דבר והיפוכו. חייבים או לאחוז בזה ומה לא להניח את ידנו. אכן התקציב שנתי קבל ב־15 ביוני 1949 היה בבואה נאמנה לניגוד שבין שני הציוויים המדריכים את המדיניות הכלכלית שלנו. הכרח הדיפלוציה מצא, כאמור, את ביטוי בהשלטת משטר הצנע המחייב הורדת המחירים וצמצום התוצרות. לעומתו, ההכרח בהרחבת המשק על ידי השקעות לשם קליטת ההמונים הפעיל באותה שעה עצמה תהליכים אינפלציוניים, כגון הוצאת כסף חדש על ידי הוצאת שטרות מקרקעין לשוק.

המבנה המיוחד של מערכת הבנקים שלנו הטביע אף הוא את חותמו על המדיניות הממשלתית. לצורך הדיפלוציה משתמשות הממשלות, בנוגע שבועלם, בכלי המדיניות המוניטארית. מדיניות-של-מטבע זו יסודתה בקיום מערכת בנקים של אשראי פיננסי מפותח ובמציאות שפע ניירות-ערך ממשלתיים בידי הקהל הרחב. "העולם הפיננסי" שלנו, אף על פי שאפיו אופי קפיטליסטי מובהק, פרימיטיבי הוא למדי. ניירות-הערך הממשלתיים מועטים. השקעות הציבור בניירות-ערך אלה מועטות. הבורסה שלנו קיימת בצורה פרימיטיבית ואין לה כל השפעה על מהלך החיים הכלכליים. חוסר כלי-הגשמה מתאימים מונע מאת משרד האוצר את האפשרות לנהל מדיניות-של-מטבע. אין ספק בדבר, שמשרד האוצר השתמש בהרבה תחבולות וציורפי תחבולות כספיות, אך לכלל מדיניות מוניטארית פיננסית לא הגיע. לשם הגשמת הדיפלוציה עלינו ללכת ממילא בדרך של התערבות אדמיניסטרטיבית ישירה בחיי הכלכלה ובמעגלי הייצור. גם המדיניות הממשלתית של עידוד ההשקעות היא בעלת אופי של מימון ישיר ובלתי אמצעי לשיכון ולחקלאות, ובמידת מה גם לתעשייה מצד הממשלה. התלווה על התערבות המרובה של הממשלה בחיי הכלכלה נעוצות במבנה של מערכת הפיננסים שלנו.

הפוליטיקה הכלכלית של הממשלה הושפעה במידה מכרעת מן העלייה הגדולה ואופיה

התופעות הנוספות הללו נוצרו על רקע שהי המלחמות ועל רקע הבידוד היחסי של המשק העברי מהשוקים הבינלאומיים בתקופת שתי המלחמות שבאו עליו זו בעקב זו.

שלושת המשברים המשולבים הללו ציוו על הממשלה את השלב הראשון במערכה הכלכלית, הוא שלב הדיפלוציה. בנאום התקציב בקיץ אשתקד (14 ביוני 1949) קבע שר האוצר כי "הממשלה העמידה לעצמה כמטרה ראשונה את שאלת המלחמה ביוקר החיים". הדרכים למלחמה נקבעו גם הן באותו הנאום: משטר צנע גורר אחריו צמצום בהקצאת חמרי-גלם לתעשייה המשמשת את התוצרות השוטפת והרי-הזרם גם קביעת מחירים מכסימאליים למספר מיצרכים מכסימאלי. כל הפעולות הללו בהצטרפן יחד פירושו ביטול הכלל של "ביקוש והיצע" בסטורים גדולים של חיינו, ודיפלוציה שהממשלה מכוונת אותה. משטר צנע מרסן את האינפלוציה של מחירים ועם זה יש בו כדי לרפא את הגרעון הפנימי של הישוב.

אף באותו נאום של שר-האוצר, אשר התווה את דרך הממשלה במשק נקבעו מטרות נוספות לפוליטיקה הכלכלית, והן עידוד ההון, הגדלת ההשקעות והרחבת הייצור, בעזרת שטרות מקרקעין. משימות אלו עומדות בניגוד מהותי לקו הדיפלוציה של משטר הצנע. גם משטר הצנע גם עידוד ההשקעות נועדו להיות אמצעי למלחמה ביוקר-החיים ובגרעון הפנימי של הישוב כאחת. והנה, לעידוד ההון וההשקעות יש מגמה מהופכת לזו של משטר הצנע. אם הצנע סימנו דיפלוציה הרי, למעשה, כל השקעת הון היא בבחינת סיוע לכוחות האינפלוציה. ההשקעה נועדה אמנם להגדיל את הספקת המוצרים לשוק. ההספקה המוגדלת מסייעת לאזן את כוח-הקניה ואת כמות הסחורה המוצעת. אולם עוברת תקופה ארוכה למדי עד שההשקעות מבשילות את פריין ועד שהתוצרת המוגמרת מתחילה לזרום אל השוק. בינתיים מוסיף והולך הביקוש לחמרי-גלם, לאשראי ולכוחות-עבודה. כוח הקניה גדל, ואילו הייצור השוטף אינו גדל באותה מידה. משום כך יגדל גם הגרעון הפנימי. הלכה היא במדיניות כלכלית, כי בתקופת האינפלוציה יש להמנע מכל השקעה ציבורית, ומן הראוי לדחותה, כאשר ראוי לדחות גם את מרבית ההשקעות הפרטיות, לתקופה שמתחילה הדיפלוציה של המחזור הכלכלי, כדי להקל על הלחץ של ביקוש מוגבר לחמרי-גלם. לחץ זה

עשיה הריהו מחליש את המגמה הדיפלוציונית הקיימת באותה שעה במשק. משום כך מצווה כל ממשלה להמנע מפעולת בנייה רבה בתקופת אינפלציה. כלל זה נקוט בידי כל הממשלות המבקשות לרסן עליית מחירים אינפלציונית, בשעה שזו מתחילה לסכן את יציבותו של המשק. כלל זה לא נעלם גם מאתנו. אולם ההכרח להכין צל-קורה לעולים אילץ את הממשלה, בעצם ימי האינפלציה המשתוללת במחצית הראשונה של 1949, להתחיל במפעל בניה רבי-היקף ולהשקיע בו שבעה מיליונים לירות מכספיה היא. כל ההשקעות בבניה הגיעו בשנת 1949 לסך 36.6 מיליונים ל"י (ולפי חישוביו של א. ז. הופטין — אף לסך 42.368.000 ל"י). ענף הבנייה מקפא בבנינים חלק גדול מדי מהוננו הנזיל, ענף הבנייה זה טבעו ששכר-העבודה תופס בו חלק גדול. ההשקעות בבנייה מזרימות שכר-עבודה גבוה ביותר למספר עובדים גדול ביותר ומגבירות את עודף כוח הקניה. שתי העובדות גם יחד, הקפאת ההון בבנינים והגדלת העודף של כוח-הקניה ההמוני, הגדול בלאו הכי, ידועות לממשלה יפה-יפה. דא עקא, הואיל וזה חפצנו להפוך את יושבי המ- חנות ליוצרים ולהפחית את משקלם כצרכנים גרידא, וכגורם אינפלציוני, גזירה עלינו להסת- כן בדרכים של אינפלציה הנגרמת על ידי תנור עת בניה רחבה. צבת בצבת עשויה.

ב.

עינינו הרואות: המדיניות הכלכלית של הממשלה נולדה על ברפי הכרחים סותרים. הכרח המלחמה באינפלציה וייצוב המשק כפו עלינו את משטר הצנע, שהוא משטר דיפלוציוני במ- הותו. הכרח קליטת העליה הטיל עלינו חובת שיכון ובנייה בממדים רחבים, היינו מדיניות אינפלציונית ביסודה. תחת להרתע מפני השק- עות גדולות נאלצנו לפתח תנועה גדולה של השקעות הון לשם יצירת תעסוקה, ובעיקר לשם השגת עצמאות כלכלית. מיעוט הפועלים המק- צועיים בקרב העליה עמד למכשול בדרך הבנייה ופיתוח התעשיה, ואף הוליד שוק שחור לפועלים מקצועיים. על אף המכשולים והניגודים האלה זכתה הממשלה להישגים ניכרים גם בתחום המל- חמה באינפלציה וגם בתחום פיתוח המשק. רמת המחיה ירדה ב-15 אחוזים (ואם גם סייעה לכך ירידת המחירים בשוק הבין לאומי). אורגנה שיטה צודקת של קיצוב מזונות. באותה תקופה גופה נפתחה תנועת-שיכון רחבת-ממדים. לרשות העולים ויתר חוגי הישוב הזקוקים לשי-

המיוחד. עצם היחס המספרי בין שיעור העלייה השנתית לבין גודל האוכלוסיה יוצר בעיות חמורות של קליטה. הישוב גדל משעת הקמת המדינה ב-350 אלף איש ויותר. והן ראוי לזכור: הגורמים המולידים את זרמי העלייה ההמונים אינם תהליכים כלכליים, אלא, בעיקר, תהליכים פוליטיים שמקורם במידה מסוימת, בארצות- המוצא של העלייה. הכוח המושך של הארץ לגבי העלייה הוא, בעיקרו, פוליטי-משיחי. לא המחסור בידים עובדות מביא את העולים ולא צרכיו המיוחדים של משק הארץ קובעים את הרכבה של העלייה. אמנם זכינו להפתעה נעימה בנוגע לכוננות העולים לפנות אל החקלאות. חלק העולים המתישבים בכפר אינו זעום כלל, כפי שחששו רבים. ואולם הכשרתם המקצועית של העולים לתעשיה ולחקלאות כאחת דלה היא עד מאד. הממשלה מן ההכרח שתיטול עליה את מפעל ההכשרה המקצועית להמונים. ואולם תה- ליך ההכשרה ממושך הוא, ובינתיים מטביע ההרכב הנוכחי של העלייה את חותמו על מבנה המשק.

ואף זו: בכל הגירה לוחצים המוני המהגרים על שוק העבודה. שום כושר ארגוני של האגור דות המקצועיות אין בידו למנוע השפעת הלחץ הזה על שכר העבודה. אין מצב זה קיים לגבי העליה שלנו. דאגת הסוכנות היהודית והממשלה לעולים ניתקה את החוט הישיר בין מחנות העולים לבין שוק העבודה. עולים אלו, כל זמן שיושבים הם במחנות, מתקיימים הם על חשבון כלל האומה ונעשים גורם אינפלציוני בשוק הצריכה השוטפת. הצורך בקליטתה של העליה מחייב עידוד השקעת הון ואף השפעתה של זו היא במגמת האינפלציה. ואולם שתי העובדות הללו שונות הן זו מזו. רק על ידי השקעות היוצרות תעסוקה נוכל לחסל את ההוצאות הבלתי-פרו- דוקטיביות להחזקת עולים במחנות.

הצורך בקליטת העליה אילץ את הממשלה להתחיל דוקא בסוג ההשקעות שאופין אופי אינ- פלציוני מובהק — כגון השקעות בבנייה. בשעתו עמד פרופיסור אלווין האנסן (בספרו „המח- זורים הכלכליים“) על העובדה, שבכל משק לאומי קיים מחזור מיוחד של גיאות ושפל בבנייה. בשעה ששיא המחזור הכלכלי הרגיל מזדהה עם שיא הרווחה בבניה, מגבירה תנועת הבנין הגדולה את התהליכים האינפלציוניים של תקופת הרווחה התעשיינית. לעומת זאת, כששיא תנועת הבנייה חל בתקופת שפל בת-

בתעסוקה וחוסר עבודה זמני, לחץ להבאת חמרי-גלם, ושוב ייצור מופרז וחוזר חלילה. מעגל-קסמים זה יש לפרוץ.

בל נירתע מפני הניגוד המדומה והזמני בין הרחבת משטר הצנע על מוצרי תצרוכת נוסף פים ובין צרכי התעסוקה. אילו היה משקנו משק סטאטי היה ניגוד זה מוליך למשבר בתעסוקה. ואולם יש לנו עסק במשק דינאמי ובידינו לקיים ולהגביר דינאמיות זו. הגידול הטבעי של התצרוכת הכרוך בעליה מרכז במידה ניכרת את השפעתו השלילית של משטר ה"צנע" על התעסוקה. התרחבותה של הכלכלה, כגון הקמת 760 מפעלי תעשייה משעת יסוד המדינה, או יצירת 180 נקודות חקלאיות חדשות, גידולו של משק ההובלה והרחבת ענפי התחבורה ביבשה ובים, הזקוקים כולם לעובדים חדשים, כל אלה מאפשרים קליטתם של העובדים הנפלטת מהענפים המצטמצמים. המדיניות הכלכלית שלנו מצווה על ראייה כוללת של המשק. לא צמצום התעסוקה בענפים שכבר הגיעו להתפתחות מסוימת הוא הקובע, אלא קצב גידולו של המ"שק כיחידה כוללת, אורגנית. זה דרך התפתחות תה של כלכלה תעשיינית שהיא הורסת פרנסות קיימות ומכווצת, ובאותה שעה יוצרת ענפי פרנסה חדשים, עתירי תעסוקה והכנסה. אם הצלת מטבע זר למען פיתוחם של ענפי-יסוד מצווה עלינו האטת התפתחותם של ענפי תצרוכת מסוימים, אין להרתע מזאת.

שונה במהותו הוא חוסר-העבודה הפורץ מדי פעם בפעם בענפים שהצמצום או היציבות נאים להם והם גדלים ומתפשטים מפני המדיניות של חופש התצרוכת השוטפת ובלחץ עודף הכוח האינפלציוני. ענפי ייצור אלה, מלכתחילה לא היה צורך בגידולם המופרז. ככל שנרבה לספק חמרי-גלם לענפים אלה, לא יבואו על סיפוקם. הם בולעים הון, שראוי היה להשקיעו בענפים חדשים. הם מעסיקים אנשי מקצוע טכניים, שקיים מחסור בהם. רק החמרת משטר הצנע והרחבת הקיצוב גם על הענפים הללו ישימו קץ למשברים של חוסר-עבודה שפורצים מחסור מטבע זר להבאת חמרי-גלם. השלב החדש המצווה עלינו שמו צנע כולל. שלב חדש זה יקטין גם את הגרעון הקיים במשקנו הפנימי.

על הניגוד הפנימי שבין הגידול בכוח הקנייה, שבא עקב עידוד הבניה, ובין הצורך ברמת מחירים דפלאציונית יש מקום להתגבר על ידי קביעת משטר חסכון, והרי אף זה שלב חדש

כון ניתנו 42.531 חדרים חדשים. היקף השקעות ההון הגיע בשנת 1949 לסכום עצום של 75 מיליונים לירה. בתעשייה הושקע בצידוד טכני בלבד כ-11 מיליון לירה ונקלטו בה במשך שנת 1949 כ-13.500 פועלים. נוצרו אפשרויות של קליטה ל-17.000 פועלים נוספים לשנת 1950. בחקר לאות הושקעו בשנת 1949 17 מיליונים ונקלטו כ-40 אלף איש. בתחבורה הושקעו כשבעה מיליונים לירה. אך האמת ניתנה להאמר: פעילותה של הממשלה, על כל הישגיה, עוד לא יכלה להם לניגודים הקיימים בחיינו הכלכליים. על הניגודים שהיו מצויים לפני הקמת משטר הצנע נוסף גם הניגוד בין התעסוקה לבין המשטר הזה. כל משטר צנע מקמץ בענפים המשמשים את התצרוכת השוטפת. אולם הניגוד הזה החמיר בתוכנו בעטיו של האופי המוגבל שניתן למשטר ה"צנע". משטר הקיצוב והחלוקה לא הוגשם אלא בסקטור של המזונות. עודף כוח הקנייה הופנה איפוא למוצרים שאמנם אף הם נמצאים בפיקוח, אלא שצריכתם לא הוגבלה. האינפלציה לחצה על ענפי ההלבשה וההנעלה ועל ענפי תצרוכת אחרים. ענפים אלה נהנו בשנה האחרונה מרווחה ומצב תעסוקה טוב. צריכת חמרי-גלם בענפים אלה גדלה. הם רוקנו את המלאי של חמרי-גלם שהיה בארץ. אף ספגו את הכמויות הגדולות של חמרי-גלם שהובאו על ידי העולים. יבוא ללא תמורה שואף לספק לתעשיות אלה את חמרי-הגלם בכמויות מוסיפות והולכות. היבואנים החלו עוסקים בטרנסאקציות שהזיקו לעמדת הליירה הישראלית. כמויות גדולות של מטבע זר, שאפשר היה להשתמש בהן להרחבת צידודו של המשק, לבייצור המפעלים הקיימים ובעיקר לייצירת מפעלים חדשים בענפים שעדיין לא פותחו, הוצאו לריק, למטרות של סרק, וכל היבוא הגדול לא היה בידו לספק את הביקוש לחמרי-גלם שגבר והלך בלחץ העודף של כוח-הקניה. והנה נסגרו מפעלים מפאת המחסור שחמרי-גלם. עלתה הזעקה על המחסור בחמרי-גלם שמביא לידי חוסר-עבודה. זעקה זו לא היה על מה שתסמוך. מלכתחילה לא היה צורך להרשות לענפים אלה הרחבת ייצורם בממדים אינפלציוניים.

כל זמן שלא יוטל משטר הקיצוב גם על הענפים המשמשים את התצרוכת השוטפת מלבד המזונות, לא ניפטר ממעגל-קסמים אינפלציוני חדש. עודף כוח-הקניה בידי ההמונים, ביקוש אינפלציוני למיצרכים שאינם בקיצוב, תעסוקה גדולה בענפים אלה, חוסר חמרי-גלם, פגיעות

גליה היה בחודש נובמבר 149 (אם תשמש לנו שנת 1938 כבסיס) ואילו במדינת ישראל 324. לאורך ימים אין בידי מדינה לקיים שער מטבע יציב בשעה שתהום פעורה בין ערך הקנייה של המטבע שלה בגבולות הארץ לבין השער הרשמי של המטבע שלה. אין אנו מעוניינים בפיהות חדש של הלירה הישראלית. ומשום כך צו החיים הוא לנו לפתח את היצוא. שתי המטרות האלה מחייבות אותנו לבקש דרכים להורדה נוספת של רמת המחירים בארץ. ואם נסתיים השלב האדמיניסטרטיבי, חובתנו לבקש את ההורדה בדרכי מדיניות כלכלית כוללת. שלב חדש של מדיניות ממשלתית להורדת מחירים הכרחי הוא.

הכרח זה ברור, לאין ספק, לא לאחראים על ניהול מדיניותו הכלכלית. סומכים הם את ידיהם על המטרה, מבחינה עקרונית, אך עדיין לא הבהירו לעצמם אילו הן הדרכים המוליכות למטרה זו.

בהדרכתה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל קיבלה עליה ההסתדרות מדיניות של פרמיות וועדות ייצור לשם העלאת פריזונו של הפועל ויעילותו של ארגון הייצור במפעלים. פעולה זו היא בראשית התפתחותה. מעטים הם המטילים ספק בצדקת השיטה בשעה זו. פה ושם נשמעים דברי ביקורת קשה על דרך הגשמתה של פעולה זו. אך זוהי תרומתה של תנועת הפועלים לפתרון הבעיה, ובעוד זמן-מה יהיה עלינו לעמוד על הישגיה וכשלונותיה. אולם מה תהיה דרך הממשלה להמשך הורדת המחירים? הורדה זו מחייבת ראציונאליזאציה של התעשייה המביאה להפחתת הוצאות הייצור. שתי דרכים לראציונאליזאציה. הדרך האחת היא דרך סטנדרדיזאציה של הייצור והדרך האחרת היא דרך ספאציאליזאציה של המפעלים. התחרות בין מפעלים רכושניים גורמת שמפעלים שונים מייצרים אותו המוצר בצורות שונות ובגודל שונה. ריבוי הצורות של אותו מוצר גורר אחריהם בזבוז זמן, האטת קצב הייצור, פנקסנות מסובכת, וסופו מייקר את הייצור. ארצות תעשיניות מתקדמות מסוגן של ארצות הברית הצליחו להשתחרר ממסורת זו של הקאפיטליזם שלבית התפתחותו הראשונים. הסטנדרדיזאציה הוגשמה בארצות הברית מתוך שיתוף פעולה והסכם הדדי בין היצרנים, אך בהדרגה הממשלה. אם ילכו מפעלינו בדרך זו, עשויים הם לחסוך, לפי אומדנם של מומחים, עשרות אחוזים בהוצאות הייצור. פעולת הסטנדרדיזא-

במדיניות הכלכלית שלנו. הרבה דרכים למדיניות זו כגון חסכוניות-חובה, הבטחת ערך החסכוניות, ייצור מוגבר. בכל מקום חובה עלינו לפעול במירות כדי לספוג את העדפים של כוח-הקנייה. הרחבת משטר הצנע מחייבת יתר תכניות ביבוא. הגיע הזמן לריכוז-יתר של היבוא בידי הממשלה לשם שימוש היעיל. בחדשים האחרונים הוכח שאין להגיע ליעילות מכסימאלית בתחום זה. כל זמן שהממשלה מסתפקת בפיקוח על היבוא ואינה גורם עצמאי מכריע בו.

הרחבת משטר הצנע על מוצרים רבים ככל הצורך תחסוך לנו שפע מטבע זר המתבזבז כיום ליבוא גלם למען התצרוכת השוטפת. אולם ספק רב אם צד חשוב והכרחי זה יביא לידי הורדה נוספת של המחירים בארץ. עד כאן הופחתו המחירים על-פי צו המפקח על המחירים. הפחתה זו היתה בגדר האפשר משום שהיתה קיימת הפרזה גדולה בחישובי המחירים אם מצד יבוא-נים ואם מצד אנשי התעשייה. דומה שהגענו לסיומו של השלב האדמיניסטרטיבי הזה. המפקח על המחירים אין בידו לחסל, לפי שיטה זו, לא את חוסר היעילות בייצור, ואף לא את הרנטה הנוצרת לטובת מפעל מתקדם, בשעה שהבסיס לקביעת המחירים המאכסימאלי הוא הוצאות הייצור של המפעל הנחשל. היבוא והיירצור אינם נתונים ללחץ ההתחרות בשוק הפנימי, משום שההיצע הוא קטן מן הביקוש. ארץ האנוסה לצמצם את היבוא בכלל וגם את יבוא חמרי-הגלם לתעשיות-תצרוכת, חזקה על המסחר והתעשייה בארץ כוו שיהיו נהנים גם כשהמפקח על המחירים שם בהם את עינו. במאבק היום-יומי שבין המדינה והפקידות המייצגת אותה לבין אנשי-היזמה ותובעי הרווחים, ידה של המדינה רק מבחינה פורמאלית על העליונה. הפעולה האדמיניסטרטיבית להורדת המחירים הגיעה לקץ דרכה. והירידה המועטה באינדקס יוקר החיים בחדשים האחרונים תוכיח. אם בראשית פעולתו של משטר הצנע ידר האינדקס של יוקר המחיה מ-371 בחודש אפריל 1940 ל-359 בחודש מאי ול-329 בחודש ספטמבר, הרי הירידות בחדשים האחרונים היו של נקודות מועטות שאין השפעתן ניכרת. אף על פי כן אין אנו יכולים לוותר על הורדה נוספת של רמת המחירים שלנו. תהום פעורה עדיין בין רמת המחירים בארץ לבין רמת המחירים באנגליה. הננו מקיימים את שער הלירה הישראלית לפי שער הלירה סטרלינג. אולם יוקר המחיה באנ-

את חמרי-הגלם לתעשיות אחרות המשמשות אף הן תצרוכת שוטפת. הסכומים שמנינו מס-תכמים ב-42.930.000 ל"י, שהן פי ארבעה מערך היצוא שלנו.

רשאת ארץ של עלייה ובנייה להכניס הון להשקעות ולהגיע בדרך זו לגרעון מסחרי; אולם גם ארץ של בנייה ועליה אינה יכולה לעמוד בגרעון מסחרי הנגרם על ידי תצרוכת שוטפת. גם העובדה שהוטל עלינו להאכיל את העולים אינה מתרצת מצב זה. ההכרח של פיתוח היצוא הפך לצו חיים לנו. משטר יצוא הוא הכרח השעה והוא שלב נוסף אשר עליו מצווים אנו לחתור. משטר יצוא זה מה טיבו? פיתוח התעשייה תלוי בראש ובראשונה ביצרנים. אמנם בדרכם לכיבוש שוקי חוץ יכולים הם להסתייע בסוחרים ובמומחים ליצוא. אך מרכז הכובד ישאר תמיד בבית החרושת. בלי הוזלת מחירי היצוא לא יעמדו לנו כל תחבולותיהם של מומחי היצוא. המשק המקומי ספג בשנים האחרונות את כל התוצרת במחירים גבוהים. היסוד המדרבן את היצרן להקדיש את מיטב מאמציו לייצר למען שוקי חוץ, שבהם קיימת התחרות חריפה במחירים, ואולם אם ידע היצרן וידעו העובדים בכל מפעל שהקציית חמרי-הגלם למפעל תלויה במידת הצלחתו של המפעל לפתח יצוא: שלא רק הרווחים ושכר העבודה אלא עצם קיומו של המפעל, ומקום העבודה, תלויים בכשרוננו של המפעל לייצר במחירים היכולים לעמוד בתחרות בשוקי חוץ, ישתנו פני הדברים במפעלים. אפשר להונות את המפקח על המחירים, ולקבל מחירים שיסודם בהונאה זו. את השוק הבינלאומי אי אפשר להונות.

אם יקום משטר היצוא, הרי יפתור במידה ניכרת לא רק את בעית היצוא, אלא, במידה גור-ברת והולכת גם את בעית היבוא של חמרי-גלם לתעשייה. כיום נוהגים המפעלים להטיל את הדאגה להשגת חמרי-גלם על שכם הממשלה. מוסיפה והולכת יש לגול דאגה זו על שכמם של המפעלים. כל המרבה להרוויח מטבע זר יקל עליו לספק לעצמו את חמרי-הגלם הדרושים לו. אין אנו אלא בראשית דרכנו לקראת קליטת העליה ההמונית וריפוי המשק מפגעים שדבקו בו בעבר. הרבה תלוי בדינאמיות שלנו. אין להתמהמה בשלבי פעולה. אפילו הצליחו במידה מרובה, בשעה שהכוחות והתהליכים מתפתחים והרקע הכלכלי משתנה בלי הרף, שלבי מדיניות של הממשלה טעונים התאמה לדינאמיות של הנסיבות המשתנות.

ציה טעונה השלמה על ידי קביעת ספאציאליזאציה במפעלינו. זו תאפשר לכל מפעל להתמחות בייצורם של מוצרים מועטים, לרכז השקעותיו במכונות היעילות ביותר ולהגיע בדרך זו להורדת המחירים.

וזאת לזכור: אין לערבב ספאציאליזאציה במתן מעמד של מונופול למפעל זה או אחר. במשטר רכושני, ואפילו הוא מעורב כמו שלנו, אין להרשות מונופולים. בריות ארגוניות אלה, אפילו מביאות ברכה בראשית פעולתן, ומחיר זול לצרכן, סופן שהן מתנוונות ומדלדלות גם את המשק. ביחוד מסוכן עקרון זה של מונופול בארץ של עלייה. כל מונופול חוסם את דרך העולה למקורות פרנסה קיימים.

קרוב לשער כי משטר הראציאליזאציה, באחת משתי הדרכים הנזכרות, לא יוגשם על ידי הממשלה ללא מאבק קשה עם היצרנים. כמעט עברה חלפה מקרבנו ההתחרות החיובית בין מפעלים וסוחרים, הייצרנים אינם נחלצים לסי-דורים חדשים, הדורשים מאמץ לא קטן, בלי שבט התחרות שיהיה מצליף על גבם. והנה מצוי בידי הממשלה כיום שבט מיוחד במינו, בידה לחלק את חמרי-הגלם לפי מפתח מסויים. אם יותאם המפתח הזה לכוונותו של היצרן לנהוג לפי שיטות הסטנדרדיזאציה והספאציאליזאציה, יבינו היצרנים מה טובתם הם דורשת מהם. בשלב מחודש זה של מדיניות כלכלית, המכוון להמשך הפחתת המחירים, תלוי גורל משקנו בעתיד הקרוב.

לשלב חדש מן ההכרח שייכנס גם מסחר החוץ שלנו. שווי של היבוא לישראל במשך כל שנת 1949 הגיע ל-87.7 מיליון ל"י. באותו פרק-זמן נשלחו מישראל סחורות בסך 10.2 מיליון לירות (על זה נתוספו סחורות שהוחזרו לחוץ-לארץ בסכום של 0.4 מיליונים ל"י). המאזן המסחרי הנראה לעין במשך שנת 1949 מראה, איפוא, עודף יבוא על יצוא בסך 77 מיליון לירות. עודף היבוא על היצוא טבעי הוא, כשהוא לעצמו. ארץ עליה וראשית פיתוח היא, מטבע ברייתה, ארץ המרבה אימפורט, כל ארץ צעירה הנבנית בהון הזורם מחוץ לארץ היא תמיד ארץ של גרעון מסחרי. ההון עובר ונודד לארץ בצורת סחורות; ובכל זאת היחס שבין היצוא לבין היבוא ואף הרכב היבוא מעוררים דאגה רבה. היצוא הוא רק כשמינית מן היבוא. הגרעון המסחרי אינו מורכב רק מסחורה שהובאה לשם השקעות, אלא בעיקר מסחורה שהובאה לשם תצרוכת שוטפת. בסך הכל הובאו מצרכי תצרוכת ב-5.418.000 ל"י. ואין אנו מביאים בחשבון הכולל